Olivier Guez. “*De verdwijning van Josef Mengele*”

Albert Mingelgrün

Traducteur : Rita Roggen

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/7966>

DOI : 10.4000/temoigner.7966

ISSN : 2506-6390

Cet article est une traduction de :

Olivier Guez. “*La disparition de Josef Mengele*” - URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/7901> [fr]

Éditeur :

Éditions du Centre d'études et de documentation Mémoire d'Auschwitz, Éditions Kimé

Édition imprimée

Date de publication : 1 octobre 2018

Pagination : 120-122

ISBN : 978-2-930953-076

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Albert Mingelgrün, «Olivier Guez. “*De verdwijning van Josef Mengele*”», *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 127 | 2018, Online op 10 février 2022, geraadpleegd op 14 février 2022. URL: <http://journals.openedition.org/temoigner/7966> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/temoigner.7966>

Ce document a été généré automatiquement le 14 février 2022.

Tous droits réservés

Olivier Guez. "De verdwijning van Josef Mengele"

Albert Mingelgrün

Traduction : Rita Roggen

RÉFÉRENCE

Olivier Guez. *De verdwijning van Josef Mengele*, vertaald uit het Frans door Geertrui Marks, Martine Woudt en Saskia Taggenbrock, Meulenhoff, 2018, 224 p.

- 1 Je zou haast denken dat hij de tegenovergestelde richting van *L'Impossible retour, une histoire des juifs en Allemagne depuis 1945* (2007), een van zijn vorige boeken, wilde inslaan. In *De verdwijning van Josef Mengele* laat Olivier Guez ons lezen hoe je het parcours ook vanuit een ander perspectief kunt afleggen...
- 2 Nadat hij in 1945 kon ontkomen aan de zegevierende mogendheden en had kunnen overleven door onder der naam Fritz Hollmann als arbeider te gaan werken op een boerderij in Beieren, belandt Mengele in juni 1949 in de Argentijnse hoofdstad Buenos Aires, gewapend met een paspoort op zijn nieuwe naam Helmut Gregor, afgeleverd door het Internationale Comité van het Rode Kruis.
- 3 In een eerste periode wordt hij een *pasja* (7), zoals Olivier Guez hem noemt. Argentinië biedt inderdaad de gedroomde schuilplaats. Immers, 'Perón zet de deuren van zijn land open voor vele duizenden nazi's, fascist en collaborateurs; soldaten, ingenieurs, wetenschappers, technici en artsen; oorlogsmisdadigers die worden uitgenodigd om Argentinië te voorzien van stuwdammen, raketten en kerncentrales, om het land te veranderen in een supermacht.' (34) Dit Argentinië is een 'tretpunt van nazi's, Kroatische aanhangers van de Ustašabeweging, Servische ultranationalisten, Italiaanse fascist, Hongaarse Pijlkruisers, Roemeense legionairs van de Ijzeren Garde, Franse Vychyisten, Belgische rexisten, Spaanse falangisten en fundamentalistische katholieken; moordenaars, folteraars en avonturiers: een schijn-Vierde Rijk.' (35) Bovendien krijgt hij zo de kans om zich te laten gelden tegenover zijn nieuwe

entourage: 'Als arts heeft hij zorg besteed aan de fysiek van het ras en de gevechtsgemeenschap beschermd. In Auschwitz heeft hij gestreden tegen de desintegratie en de interne vijanden, homoseksuelen en asocialen; tegen de Joden, die ziektekiemen die al eeuwenlang de noordse mens aan het ondermijnen zijn: ze moesten met alle mogelijke middelen worden uitgeroeid. Hij heeft als fatsoenlijk mens gehandeld. Door zich volledig in te zetten voor zuiverheid en de ontwikkeling van de scheppende kracht van het arische bloed heeft hij zijn SS-plicht gedaan.' (43)

- 4 En inderdaad, 'Gregor amuseert zich en maakt fortuin' (54), meer bepaald omdat hij zaken opzet met zijn vader en leden van zijn familie als partner, bij zoverre dat hij zijn eerste identiteit herwint: 'Benvenuto, señor Mengele' (74) en 'verdiept zich weer met enthousiasme in medische en wetenschappelijke tijdschriften, werkt zijn oude aantekeningen uit en vult ze aan. Hij heeft een functie als hoogleraar aan de universiteit nog niet uit zijn hoofd gezet, net zomin als de genetische verbetering van de menselijke soort en roem.' (79) Hij gaat zelfs zo ver dat hij hertrouwt met zijn schoonzus Martha, de weduwe van zijn broer Karl.
- 5 Maar de arrestatie van Adolf Eichmann, die eveneens in Argentinië woont, is als een donderslag bij heldere hemel en slaat hem uit zijn lood. In september 1960 'besluit Mengele dat hij zich zo snel mogelijk uit de voeten moet maken, moet vluchten, alles achter moet laten, op zijn negenenveertigste een nieuw leven moet beginnen, anders zullen de Israëliërs hem oppakken. De speciale eenheid Mossad houdt het doen en laten van zijn vrouw en zijn zoon in de gaten [...] die zonder afscheid te nemen naar Europa terugkeren. In de haast verbrandt hij zijn aantekeningen en zijn Duitse paspoort en vernietigt hij zijn monsters uit Auschwitz.' (102)
- 6 Hij is die rat (103) geworden, die via Paraguay in Brazilië belandt...
- 7 Een jaar later luidt de beschrijving als volgt: 'nog ongeruster dan anders, hij heeft een enorme knoop in zijn maag. Voor de spiegel masseert hij werktuiglijk zijn slapen, van onder naar boven, alsof het wrijven de pijn zal verdrijven en zijn gerenonceerde voorhoofd zal afvlakken, dat vervloekte voorhoofd dat hem last bezorgt en hem uiteindelijk zal verraden, samen met de kier tussen zijn tanden' (111-112).
- 8 Als hij op de hoogte wordt gebracht van de terechtstelling van Eichmann, 'heeft hij te doen met zijn eigen lot, bereidt hij zijn verdediging voor en denkt hij, zoals altijd, alleen aan zichzelf. Eichmann, de zondebok en de paria, krabbelt Mengele. De Duitsers hebben hem verraden en aan de wraaklustige woede van de Joden overgeleverd; ooit zullen ze het betreuren dat ze eerbare mannen hebben opgeofferd, die tot hun laatste patroon voor het vaderland en de Führer hebben gestreden. Schande voor de Duitsers, dat zootje stumpers en lafaards, die natie van middelmatige middenstanders, slap gemaakt door leiders van niks, verkocht aan de hoogste bieder, aan de kooplieden in de tempel: ze hebben Eichmann laten vallen! Ze hebben hem een kogel in de rug geschoten, terwijl hij alleen maar zijn plicht had gedaan en terwijl wij alleen maar de bevelen opvolgden, in naam van Duitsland.' (127)
- 9 Uit een nog gevoeliger bericht verneemt hij begin 1964 dat 'al zijn universitaire diploma's hem zijn afgenomen. Omdat hij de eed van Hippocrates heeft geschonden en moorden heeft gepleegd in Auschwitz, ontnemen de universiteiten van Frankfurt en München hem zijn titels van doctor in de geneeskunde en de antropologie. Zo veel moeite en opofferingen, tenietgedaan door een stelletje simpele bureaucraten... Mengele is er kapot van. Hij, de ambitieuze, vele malen onderscheiden chirurg van het volk, de grote belofte van het genetisch onderzoek, ontdaan van zijn waardevolste

bezit, zijn grootste trots, experimenten ongeldig verklaard, alsof hij een ordinaire oplichter is!' (141)

- 10 In oktober 1977 eindigt een ontmoeting met Rolf, zijn zoon uit zijn eerste huwelijk, met de vaststelling van zijn mislukking: 'Rolf geeft op. Zijn vader is halsstarrig, onverbeterlijk en boosaardig, een oorlogsmisdadiger, een misdadiger tegen de mensheid, zonder berouw. Ja, het is afgelopen, denkt Rolf en de rest van zijn verblijf doet er niet meer toe [...]. Hij vertrekt eerder dan gepland.' (297) De relatie met zijn vader was zo slecht geworden dat hij zelfs de geboorte van zijn eigen zoon niet meer zelf meedeelt.
- 11 En alsof er nog een obstakel werd genomen, blijkt ook dat 'Mengels broze gezondheid snel achteruitgaat [...]. Netelroos, gordelroos en leverklachten, zijn lichaam laat hem in de steek. Hij heeft geen trek meer en vermagert zienderogen, zijn leven heeft geen zin meer, zijn marteling, hij is zijn vechtlust kwijt, schrijft hij aan Sedlmeier, en bovendien laat iedereen hem in de steek, ditmaal is hij bereid zelfmoord te plegen. Zijn nachten zijn afschuwelijk, verstoord door angsten die op zijn borstkas drukken, bittere pijnen alsof hij gaat stikken.' (200-201)
- 12 Op de ochtend van 7 februari 1979 wordt hij wakker na een droom die alle kenmerken vertoonde van een nachtmerrie: "'Mengele!'" schreeuwen twee zwakke stemmen, "Mengele!" Hij draait zich om: twee mannen in lompen richten op hem. Hij herkent meteen de vader en zoon die hij in Auschwitz heeft laten ontleden en koken, de gebochelde en de kreupele, die eenvoudige Joden uit ódź. Ze komen dichterbij en richten hun pistool op de slaap van de oude arts in smetteloze doktersjas. Mengele beeft, knielt, smeekt. De gebochelde barst in lachen uit en de kreupele fluit een melodie uit *Tosca*.' (202) Mengele staat op, gaat zwemmen en 'verdrinkt [...] in de oneindigheid van de oceaan, in de zon van Brazilië, heimelijk, zonder met de rechtspraak van de mensen of met zijn slachtoffers de confrontatie te zijn aangegaan voor zijn onbeschrijfelijke misdaden' (204).
- 13 De tijd verstrijkt, de zoektocht naar Mengele gaat voort omdat zijn familie zijn dood heeft verzwegen, tot stukje bij beetje de leemtes in de informatie worden ingevuld en zijn lichaam in 1985 wordt gevonden en nauwkeurig wordt onderzocht: 'Op 21 juni roept de politie de pers bijeen in haar hoofdkantoor in São Paulo. Met redelijke wetenschappelijke zekerheid hebben de gerechtelijke geneeskundigen het in Embu opgegraven skelet positief geïdentificeerd als dat van Josef Mengele.' (215) Paradoxaal genoeg is hij nu een mens als alle anderen en de lezer kan als het ware minachtend neerkijken op het spook (205) die hij niet meer is.
- 14 Hier eindigt het afschuwelijke traject van Josef Mengele, dat op een opmerkelijke wijze werd weergegeven door Olivier Guez. Gek genoeg is het via een opvallend sobere schrijfstijl dat de auteur een razend spannend verhaal brengt, waarin hij op een slimme manier een verhelderende verhandeling verweeft over de incarnatie van het kwaad. Zo slaagt hij er effectief in om meer te bieden dan een omvangrijke en indrukwekkende documentatie (zie de bibliografie op p. 233-237), aangevuld en geactualiseerd met persoonlijk onderzoek op het terrein, in Zuid-Amerika. Hij brengt die documentatie dichterbij het 'echte leven' van de lezer, die wordt uitgenodigd om zich af te vragen hoe misdaden mogelijk worden in een samenleving die uiteenvalt en weer opleeft, en daarbij een onomwonden voorbeeld onder de neus geschoven krijgt.